

AZƏRBAYCANIN ŞİMALINDA MULTİKULTURAL MÜHİT

Elbrus SADIQOV,

*Azərbaycan Tibb Universitetinin
İctimai fənlər kafedrasının dosenti*

AÇAR SÖZLƏR: *Azərbaycan, multikulturalizm, tolerantlıq, xalq, millət, siyasət, mədəniyyət, din.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА *Азербайджан, мультикультурализм, толерантность, народ, нация, политика, культура, религия.*

KEY WORDS: *Azerbaijan, multiculturalism, tolerance, people, nation, policy, culture, religion.*

Tarixə nəzər salsaq görürük ki, əsrlər boyu torpaqlarımıza olan çoxsaylı köçlər, yürüşlər, müxtəlif xalqların yerləşdirilməsi siyasəti nəticəsində ölkəmiz rəngarəng mədəniyyətə malik xalqların vətəninə çevrilmişdir [1, s. 21]. Bugünədək öz mövcudluğunu qoruyan milli-mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti Azərbaycanı dünyada çoxmillətli, çoxkonfessiyalı diyar, mədəniyyətlərarası dialoqun bənzərsiz məkanı kimi tanıtmışdır. Bu mədəni, linqvistik, etnik rəngarəngliyin qorunmasına yönəldilən və uğurla həyata keçirilən dövlət siyasəti multikulturalizm sahəsində əsrlərdən bəri toplanmış böyük tarixi təcrübənin xüsusi qayğı ilə əhatə olunmasını, zənginləşdirilməsini, bu istiqamətdə qazanılmış unikal nailiyyətlərin beynəlxalq aləmdə təbliğinin gücləndirilməsini zəruri edir. Məhz bu baxımdan ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə 2016-cı il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunmuşdu.

Multikulturalizm bir ideya və termin kimi ilk dəfə Avropada yaransa da, Azərbaycan mühitində o, cəmiyyətin əxlaq kateqoriyasına çevrilmişdir [2, s. 28]. Multikulturalizm siyasəti mahiyyət etibarilə liberalizm və tolerantlıqla sıx bağlıdır. Başqa sözlə desək, tolerantlıq müxtəlif mədəniyyətlərin paralel şəkildə yaşamasını qəbul edən multikultural cəmiyyətlərin başlıca xüsusiyyətlərindən biridir. Tolerant və multikultural cəmiyyətlərdə mədəniyyətlər bir-birindən təsirlənərək zənginləşir, xalqları birləşdirən vahid mədəniyyət formalaşır. Multikultural cəmiyyətdə bir tərəfdən sosial ədalətsizlik təmin edilir, digər tərəfdən isə irqçiliklə bağlı ədalətsizliyə qətiyyətlə yol verilmir.

Müstəqil Azərbaycanda etnik azlıqların hüquqlarının müdafiəsi ölkənin siyasi sabitliyinin təminatı və xarici siyasətin prioritet vəzifələrindəndir. Bu milli siyasət bütün etnik qruplar, o cümlədən milli azlıqlar üçün şəraitin yaradılmasını tələb edir. Dövlətin milli və dini azlıqlarla bağlı apardığı siyasət beynəlxalq qurumlar tərəfindən də hər zaman yüksək qiymətləndirilmişdir. Dünyanın bir çox ölkəsində insanlar, əsasən, öz dini və milli mənsubiyyətinə görə məskunlaşmasına baxmayaraq, yəni yəhudi, xristian və müsəlmanlar ayrı-ayrı məhəllələrdə yaşadığı halda, bu gün ölkəmizdə müxtəlif din və təriqətlərə mənsub insanlar bir küçədə, bir həyətdə, hətta bir evdə sərbəst yaşayır, bir-birilərinin bayramlarında, dini ayin və mərasimlərində bir ailə kimi yaxından iştirak edirlər [3, s. 198].

Xüsusilə, Azərbaycanın şimal bölgəsi etnik rəngarəngliyi, azsaylı xalqların müxtəlifliyi

ilə məşhurdur. Bu bölgədə və ölkənin digər rayonlarında yaşayan qədim xalqlardan biri yəhudilərdir. Məskunlaşdıqları digər ölkələrdə işgəncə və təzyiqlərə məruz qalan yəhudilər yurdu-muza pənah gətirərək 2500 ildən artıqdır ki, bu bölgədə sülh və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşayırlar. Ölkəmizdə yəhudilərin ümumi sayı təqribən 16 min nəfərdir və onlar Dağ, Aşkinazi və Gürcü yəhudi icmaları ilə təmsil olunurlar. Sayları 11 min olan dağ yəhudilərinin təxminən 6 mini Bakıda, 4 mini Qubada, min nəfəri isə digər şəhərlərdə yaşayır. Quba rayonundakı Qırmızı qəsəbə dağ yəhudilərinin kompakt yaşadığı ən böyük məkanlardan biridir. Moisey Kalankatlı onların Qafqaza gəlişini e.ə. I əsrə aid edir. Tədqiqatçıların fikrincə isə, ən qədim yəhudi icmalarından olan dağ yəhudiləri mənşəcə bir vaxtlar Assuriya və Babil şahları tərəfindən Fələstindən çıxarılmış və Midiyada məskunlaşdırılmış İsrail oğulları nəslindəndir. Aşkinazi yəhudilərin sayı 4300, gürcü yəhudilərinin sayı isə təxminən 700 nəfərdir. Ölkəmizə XIX əsrdə pənah gətirən aşkinazi yəhudilər daha çox Bakı və Sumqayıtda məskunlaşmışlar [4, s. 13].

Azərbaycanın şimal bölgələrində məskunlaşmış və artıq əsrlərdir burada yaşayan xalqlardan biri də Şahdağ milli etnik qrupudur. Bu qrupun tərkibinə daxil olan etnoslar Quba rayonunun Xınalıq, Qrız, Buduq və Rutul kəndlərinin adlarına müvafiq olaraq buduqlular, xınalıqlılar, qrızlılar, rutullar adlanır. Say etibarilə az olsalar da, bu kəndlərin hər birinin əhalisi ayrı-ayrılıqda bir etnik qrupdur.

Xınalıqlılar: Azərbaycanın aborigen azsaylı xalqları içərisində özünəməxsus etnoqrafik xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qafqaz dil ailəsinə mənsub bu etnos Şahdağ ətrafında yerləşmələrinə görə tarixi-etnoqrafik ədəbiyyatda “Şahdağ xalqları” adlandırılır. Bu etnos dünyada yeganə dilə və yaşayış məskəninə mənsubdur. Yəni dünyanın etnik xəritəsində ancaq bir Xınalıq kəndi və yeganə xınalıq dili mövcuddur ki, bu da Azərbaycanın Quba rayonundadır.

Qrızlılar: Quba və Xaçmaz rayonlarının bəzi kəndlərində yaşayan kiçik etnik qrupdur. Nax-Dağıstan dil ailəsinin ləzgi dil qrupuna aid qrız dilində danışırlar.

Rutullar: Azərbaycan və Rusiya ərazisində yaşayan etnik qrupdur. İslam dininə etiqad edirlər. İslam dini rutullar arasında VII əsrdən etibarən, ərəblərin Qafqaza gəlişi ilə yayılmağa başlamışdır. Əsas dilləri rutul dilidir. Bununla bərabər rutullar yaşadıkları ölkələrin də dillərini çox yaxşı səviyyədə bilirlər (müvafiq olaraq Azərbaycan və rus dillərini).

Buduqlular: “Şimal milli etnik qrupu” kimi fərqləndirilən buduqlularla bağlı ilk rəsmi sənəd 1607-ci ildə Səfəvi hökmdarı I Şah Abbas tərəfindən verilmiş fərmandır. Buduqlular tarixən nəsilərə, böyük və ya kiçik ailə birliklərinə bölünüblər və indi də həmin nəsilərin adı ilə tanınırlar.

Şahdağ etnik qrupundan başqa şimal bölgəsində ləzgilər, molokanlar, ingiloylar, qaraçılar, assiriyalılar, udilər və digər xalqlar məskunlaşmışdır.

Ləzgilər: Dağıstan və Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Azərbaycan əhalisinin 2,2%-ni təşkil edən ləzgilər, əsasən, Qusar, Quba, Xaçmaz rayonları ərazisində kompakt halda, eləcə də Bakı, Gəncə, Sumqayıt və Mingəçevir şəhərlərində, Qəbələ, İsmayıllı, Oğuz, Göyçay rayonlarında yaşayırlar.

Molokanlar: Azərbaycanda, əsasən, Bakı, Şamaxı, İsmayıllı, Gədəbəy və Qubada məskunlaşmışlar. İlk molokan icmaları Azərbaycanda XVIII əsrin ortalarında meydana gəlmişdir. Onlar bura Rusiyadan pravoslav kilsəsinin əleyhinə çıxdıqlarına görə sürgün edilmişdir. Azərbaycanda məşhur olan İsmayıllı rayonunun İvanovka kəndində vaxtilə Rusiyadan bu diyara köçüb gəlmiş molokanlar nəslinin davamçıları yaşayır.

İngiloylar: Əsasən, Azərbaycanın Qax və Zaqatala rayonları ərazisində yaşayırlar. I Şah

Abbasın dövründə müsəlmanlığı qəbul etmişlər. Bu qrupun nümayəndələrindən olan müsəlmanlar və bəzi xristianlar gürcü dilinin cənub dialektində danışırlar. Böyük Qafqaz dağlarının dağətəyi bölgəsində yaşayan ingiloyların əsas məşğuliyyəti tütünçülük, üzümçülük, qərzəklilik meyvəçilik və heyvandarlıqdır.

Qaraçılar: Köçəri xalq olan qaraçılar Hind-Avropa mənşəlidir. Onlara bütün Avrasiya materikində rast gəlinir. Azərbaycanın Balakən ərazisinə I Şah Abbasın köçürmə siyasəti dövründə yerli tayfaların qiyamlarının qarşısını almaq məqsədilə köçürülüblər. Əsasən, Şambulbinə, Gülüzəbinə, Məlikzadə kəndlərində yaşayırlar. Balakəndəki qaraçılar farsdillidir. Bundan başqa, qaraçılar Şamaxı, Yevlax rayonlarında və Borçalıda yaşayırlar. Qaraçılar tarixən köçəri həyat tərzini sürmüşlər. Ənənəvi olaraq atçılıqla və maldarlıqla yanaşı, öz dədə-baba sənətləri olan nalbəndlik, xırda məişət avadanlıqları, kənd təsərrüfatı alətləri istehsalı ilə (torpaqda işləmək üçün) məşğul olmuşlar.

Assiriyalılar: Qədim kökləri İran və Türkiyə ərazisində məskunlaşmış assuriyalılarla bağlıdır. Hazırda Azərbaycanın Zaqatala zonasında kiçik etnik qrup kimi məskunlaşmışlar.

Udilər: Azərbaycanın köklü, aborigen azsaylı xalqlarından olan udilər müasir dövrdə əsasən Qəbələ rayonunun Nic kəndində və qismən də Oğuz rayonunun mərkəzində məskunlaşmışlar. Ümumiyyətlə, dünyanın etnik xəritəsində udi adlı etnos bu gün əsasən Azərbaycan ərazisində mövcuddur. Dilləri Qafqaz dilləri ailəsinin ləzgi yarımqrupuna məxsus olub, çoxlu qədim ünsürləri özündə qoruyub saxlaya bilmişdir. Tarixən Günəşə, Aya sitayiş edən udilər IV əsrin əvvəllərində Xristianlığı qəbul etmiş və müasir dövrümüzdə qədər bu dini saxlamışlar [5, s. 12].

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, dövlətimiz azsaylı xalqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasət aparır və onların etno-konfessional inkişafına hərtərəfli köməklik göstərir. Milli azlıqlar öz milli mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər. Hazırda respublikamızda onlarla milli mədəniyyət mərkəzləri fəaliyyət göstərir ki, bu da multikultural mədəniyyət daşıyıcısı olan dövlətimizin tolerantlıq ənənələrinə hörmətlə yanaşmasının bariz nümunəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliməmmədov A. Azərbaycan tarixi. Bakı: Güvən nəşriyyatı, 2014.
2. Əliyev E. Azərbaycanda Zərdüştilik. Bakı: Çarşıoğlu nəşriyyatı, 2002.
3. Əliyev H. Azərbaycan tolerantlıq məkanı. Bakı: 2011.
4. Əliyev R. Din. Əxlaqa aparıcı yol. Bakı: 2005.
5. Bünyadov Z. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2007.

Эльбрус Садыгов

**МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНАЯ СРЕДА НА СЕВЕРЕ
АЗЕРБАЙДЖАНА**

АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается о существующей в Азербайджане среде национального разнообразия и религиозно-этнической терпимости. Отмечается, что в результате успешной государственной политики, направленной на сохранение культурного, этнического, лингвистического разнообразия, накопленный в течение столетий большой исторический опыт в сфере мультикультурализма еще более обогащен, окружаясь особой заботой.

В статье в то же время проведено исследование о проживающих на севере Азербайджана народах и этнических группах, уделено особое внимание их культуре, верам и обычаям.

Elbrus Sadigov

**MULTICULTURAL ENVIRONMENT IN THE
NORTH OF AZERBAIJAN**

ABSTRACT

The article deals with the existing in Azerbaijan environment of national diversity, as well as religious and ethnic tolerance. It is noted that as a result of successful state policy aimed at preserving cultural, ethnic, linguistic diversity, the great historical experience gained in the field of multiculturalism over the centuries is even more enriched, being surrounded by special care.

At the same time, the article carried out a study on peoples and ethnic groups living in the north of Azerbaijan, and paid special attention to their culture, beliefs and customs.